

בבית המשפט העליון בשבתו כבית משפט לערעורים אזרחיים

ע"א 3975/21

לפני :
כבוד השופט י' עמית
כבוד השופט נ' סולברג
כבוד השופט ד' מינץ

המערערת : מדינת ישראל - משרד הבריאות

נ ג ד

המשיבה : אי.סיג בע"מ

ערעור על פסק דינו של בית המשפט המחוזי מרכז-לוד
בת"א 49586-11-15 מיום 5.4.2021 על ידי כבוד השופטת
ה' סילש

בשם המערערת : עו"ד טלי מרקוס

בשם המשיבה : עו"ד אהוד קורנפלד ; עו"ד מאיה אלדורוטי

פסק-דין

השופט י' עמית:

1. המשיבה הגישה לבית המשפט המחוזי תביעה על סך של 3 מיליון ₪, בעילה של אבדן רווחים שנגרמו לה כתוצאה מהחלטת המערערת להחיל על יבוא ושיווק סיגריות אלקטרוניות, המכילות ניקוטין, את הוראות פקודת הרוקחים [נוסח חדש], התשמ"א-1981. התביעה הוגשה לאחר שהתקבלה עתירתה של המשיבה לבג"ץ בנושא זה (בג"ץ 6665/12 אי.סיג בע"מ נ' המנהל הכללי של משרד הבריאות (3.12.2014)).

המשיבה הסתמכה בכתב תביעתה על חוות דעת מומחה מטעמה, הנוגעת לאובדן הרווח שנגרם לה בתקופה של 31 חודשים עד לסמוך לאחר שניתן פסק הדין בעתירה הנ"ל (להלן: תקופת הנבצרות). המערערת הגישה חוות דעת מומחה מטעמה, שבה נטען כי המשיבה הייתה צפויה להפסדים גבוהים בתקופת הנבצרות. לאחר שהצדדים הגישו

תצהירי עדות ראשית, הסכימו הצדדים על מינוי מומחה מוסכם מטעם בית המשפט, מבלי לוותר על חוות הדעת מטעמם.

המומחה המוסכם קבע בחוות דעתו כי בתקופת הנבצרות לא היו צפויים רווחים למשיבה, ומשכך, לא נגרם לה נזק בתקופה זו.

2. לאחר שבית המשפט דחה את בקשת המשיבה לתקן את כתב התביעה, ביקשה המשיבה למחוק את התביעה. המערערת התנגדה למחיקת ההליך, אך ביום 5.4.2021 ניתן פסק דינו של בית משפט קמא כלהלן:

"לאחר עיון בבקשה, בתשובה ובתגובה לתשובה אני מורה על מחיקת התביעה, ללא צו להוצאות.

אני ערה לטענות הנתבעת, ואולם תוך מתן הדעת לכלל השיקולים הצריכים לעניין לרבות טענות הצדדים בסוגית החבות, המועד בו הופסק ההליך, והעדר הקביעות העובדתיות, איני רואה הצדקה, במקרה הפרטני, בפסיקתן של הוצאות.

באשר לאגרה – ובהינתן הוראות הדין, אין מקום להשבת האגרה לאחר שהתקיימו שלוש ישיבות קדם משפט".

3. על פסק הדין נסב הערעור דנן, ועל שניים אלה הלינה המערערת בערעורה: על כך שבית המשפט לא דחה את הבקשה להפסקת התובענה, ולחלופין, על כך שלא התנה את הפסקת התובענה בתנאים; ועל אי פסיקת הוצאות לזכותה.

4. בישיבת קדם הערעור שנערכה בפניי המלצתי לצדדים כי יינתן פסק דין הקובע כלהלן:

"הצדדים קיבלו המלצת בית המשפט לפיה ככל והתובענה תחודש או תוגש תובענה חדשה, הרי ההליך יימשך מאותו השלב שבו הופסקה התובענה, על כל הראיות שהוגשו בהליך שהתנהל בפני בימ"ש קמא.

אשר לנושא ההוצאות, הגם שראוי היה כי בימ"ש קמא ינמק ביתר פירוט את החלטתו, הרי שלנוכח ההלכה לפיה אין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בנושא ההוצאות, המליץ בית המשפט כי ככל ואם תוגש תובענה חדשה, הרי שתנאי להגשתה יהיה תשלום הוצאות בסך 15,000 ₪".

המשיבה הסכימה להמלצה זו, אך המערערת דחתה את ההצעה בהודעתה מיום 15.3.2022, שבה נאמר כי "המדינה סבורה שלא מדובר בענייננו במקרה של ערעור על סוגיית הוצאות משפט, אלא בערעור שעניינו בשאלת השיקולים שעל בית המשפט לשקול בבואו להפסיק תובענה והתנאים להפסקת תובענה".

משכך, ומאחר שהמשיבה כבר הסכימה להצעה שהועלתה בקדם הערעור, מצאנו ליתן פסק דיננו בלא צורך בתשובת המשיבה, לפי תקנה 138(א)(1) לתקנות סדר הדין האזרחי, התשע"ט-2018 (להלן: התקנות החדשות).

5. במישור העקרוני, יש ממש בטענת המערערת כי ענייננו אינו במחיקת תובענה אלא בהפסקת תובענה, וכי היה על בית משפט קמא להתנות את חידוש התובענה בתנאים, ועל כך אעמוד להלן.

6. תקנה 154 לתקנות סדר הדין האזרחי, התשמ"ד-1984 הסדירה בעבר את הנושא של הפסקת תובענה ביוזמת התובע, כלהלן:

הפסקת תובענה

154. (א) רצה תובע או נתבע שהגיש תביעה שכנגד, להפסיק תובענה, או לחזור בו מתביעתו כולה או מקצתה, יגיש בקשה על כך לבית המשפט או לרשם, ואם רצה לעשות כן תוך כדי הדיון יכול שהבקשה תהיה ללא הודעה מוקדמת.
(ב) בית המשפט או הרשם רשאי, בתנאים שייראו לו, להרשות למבקש לעשות כמבוקשו, ואם הרשה, יפסוק גם בהוצאות המשפט.
(ג) סירב בית המשפט לבקשה והתובע, או הנתבע שהגיש תביעה שכנגד, לא המשיך בתובענה, רשאי בית המשפט לדחותה.

פרק ו' לחלק ב' של תקנות סדר הדין האזרחי החדשות, נושא את הכותרת טילוק כתבי טענות (תקנות 41-45). הפסקת תובענה ביוזמת התובע מעוגנת כיום בתקנה 44 לתקנות כלהלן:

הפסקת תובענה

44. (א) בית המשפט רשאי, לבקשת תובע, להפסיק תובענה, כולה או מקצתה.
(ב) הפסקת תובענה תהיה על דרך של מחיקת כתב התביעה.

מחיקת כתב תביעה מוסדרת בתקנה 41 הקובעת כלהלן:

מחיקת כתב תביעה

41. (א) בית המשפט רשאי להורות על מחיקת כתב תביעה בכל עת על יסוד אחד מנימוקים אלה:
 (1) כתב התביעה אינו מגלה עילת תביעה;
 (2) מכתב התביעה עולה כי התביעה היא טרדנית או קנטרנית;
 (3) התובע מתמיד, באופן שאינו מניח את הדעת, להימנע מלקיים הוראה מתקנות אלה או נמנע מלקיים החלטה או הוראה של בית המשפט;
 (4) כל נימוק אחר שלפיו הוא סבור שראוי ונכון למחוק את התביעה.

(ב) מחיקת כתב תביעה לפי תקנות אלה אינה מהווה מעשה בית דין.

(ג) בית המשפט רשאי להתנות את מחיקת כתב התביעה בתנאים, ובין השאר, להורות כי דיון בתביעה חדשה יימשך מהשלב שבו נמחקה התביעה הנוכחית.

7. כאשר מוגשת לבית המשפט בקשה של התובע למחיקת התביעה, שומא על בית המשפט לשים נגד עיניו את השיקולים הבאים:

א. משאבי שיפוט: בכל תביעה שנדונה בבית המשפט, מצטרף אל הצדדים צד נוסף הסמוי מהעין, והוא הציבור. תקנה 5 לתקנות החדשות מוציאה את הצד הסמוי מאחורי הקלעים, מוליכה אותו אל קדמת הבימה ומעמידה אותו בשורה אחת עם הצדדים לתיק:

איזון אינטרסים

5. בית המשפט יאזן, לפי הצורך, בין האינטרס של בעלי הדין ובין האינטרס הציבורי; לעניין זה, 'אינטרס ציבורי' – נגישות הציבור למערכת בתי המשפט לרבות קיומו של דיון משפטי צודק, מהיר ויעיל, חיסכון במשאבי זמן ועלויות, מניעת הכרעות סותרות ומניעת שימוש לרעה בהליך השיפוט.

הפסקת תובענה עלולה לפגוע באינטרס הציבור, ומטבע הדברים, ככל שההליך התקדם במעלה המסלול הדיוני, אבדן משאבי השיפוט גדול יותר. ככל שהתובענה תוגש פעם נוספת, השופט שדן בתיק יאלץ ללמוד את התיק מחדש, והדברים נכונים במיוחד מקום שבו התביעה החדשה מנותבת לשופט אחר.

ב. שימוש לרעה: לכך יש להוסיף את החשש מפני שימוש לרעה בהליך השיפוטי. תובע שמעריך כי יקשה עליו להצליח בתביעתו בפני מותב פלוני, עלול להשתמש בכלי של מחיקת התובענה כדי להגיע למותב אחר ("judge shopping").

ג. שימוש לרעה: שימוש לרעה מסוג אחר, הוא החשש שהתובע יבקש לבצע בתובענה החדש "מקצה שיפורים", אם במישור הראייתי ואם במישור אחר, כמו הוספת עילות תביעה לאחר שבקשתו לתיקון כתב התביעה נדחתה. הדברים נכונים במיוחד במצבים שבהם בירור התיק התקדם והנתבע רכש יתרון דיוני.

ד. שימוש לרעה: תקנה 41(א)(3) מאפשרת מחיקת תביעה מחוסר מעש (תקנה 45 עניינה מחיקה מינהלית מחוסר מעש). להבדיל מהפסקת תובענה בדרך של מחיקת תביעה בעקבות בקשה יזומה של התובע, הרי שהתובע המתוחכם עלול להגיע לתוצאה של מחיקת התובענה בדרך של "שב ואל תעשה". כך, לדוגמה, לאחר שמיעת הראיות, כאשר בית המשפט הביע דעתו הלכאורית שסיכויי התביעה נמוכים. התובע המתוחכם עשוי להימנע מהגשת סיכומים במכוון כדי לגרום למחיקת התביעה, כך שיתאפשר לו להגיש תובענה חדשה.

8. החשש מפני שימוש לרעה בכלי של הפסקת תובענה, נזכר זה מכבר בפסיקתו של בית משפט זה: "יש מקום להתוות תחומים ברורים יותר בסוגיה של הפסקת הליכים כדי להבהיר, כי הפסקת ההליכים אינה צריכה לשמש פתח לשימוש לרעה בהליכי משפט, וכי אין, כמו כן, להתיר, שתקופת עקב ההפסקה זכות מהותית או דיונית אחרת, אותה רכש הנתבע" (ע"א 302/83 חשולי הכרמל נ' נסחלהטשווילי, פ"ד לט(2) 831, 834 (1985) (להלן: עניין חשולי הכרמל)). חזר ועמד על כך בית המשפט ברע"א 7070/14 עזבון המנוח אבו ליל ז"ל נ' עזבון המנוח אלפיהום, פסקאות 10-11 (14.1.2015) (להלן: עניין אבו ליל):

"בהחלט יתכן כי במהלך הדיון בתובענה הראשונה רכש הנתבע יתרון כלשהו וכל מטרתו של התובע בהפסקת התובענה, היא לגרום לביטולו של אותו יתרון (עניין קבודי, פסקה 6). יתרון זה עשוי להיות ממצא עובדתי מסויים שנקבע לטובת הנתבע, חוות דעת מומחה מטעם בית המשפט אשר מסקנותיה אינן נוחות לתובע, או רצון בהחלפת המותב הדן בתיק. [...] גם לשלב שבו מצוי הדיון יש משקל בהחלטה [...] מקום בו ההליכים הגיעו לשלב מסויים, אין לאפשר לתובע שהביא את עניינו לפני בית המשפט ונוכח שאין הדין נוטה לטובתו, להתחמק מבעד לדלת צדדית על מנת למנוע הכרעה [...]".

הדרך להילחם ולמגר תופעות של שימוש לרעה בהליכי משפט, קבועה בברירת המחדל בתקנה 41(ג) סיפא כמצוטט לעיל: "דיון בתביעה חדשה יימשך מהשלב שבו נמחקה התביעה הנוכחית". ודוק: אין מדובר בהוראה מנדטורית ובית המשפט רשאי לסטות הימנה, כפי שהוא רשאי להתנות את מחיקת התביעה בתנאים אחרים, כאמור בתקנה. מכל מקום, יש בברירת המחדל כדי להקטין את התמריץ להתנהגות רשלנית ולהתנהגות אסטרטגית של התובע, שמטרתה להחליף מותב או לשפר עמדות. התניית תנאים להפסקת תובענה נותנת אפוא משקל לאינטרס הציבור בניצול יעיל של משאבי השיפוט ויש בה כדי להכווין התנהגות הצדדים.

אך לאחרונה עמדתי על כך ש"השאלה המרכזית שתיבחן בעת דיון בבקשת תובע להפסקת תביעתו היא באיזו מידה מהווה הבקשה שימוש לרעה בהליכי משפט ועד כמה תפגע הפסקת ניהול התובענה בנתבע [...] כי בית המשפט ייתן משקל לשלב הדיוני שבו נמצא ההליך ולאינטרס הציבורי של מניעת השחתת זמן שיפוטי לריק" (ע"א 2230/21 אביזוהר נ' לוליאן, פסקה 6 והאסמכתאות שם (30.5.2021)).

9. לצד התניית תנאים לחידוש התובענה, יש להוסיף את הדין הכללי בעניין הוצאות משפט. ברירת המחדל במקרה של הפסקת תביעה בדרך של מחיקת התביעה היא פסיקת הוצאות, אלא אם כן יש טעמים מיוחדים שלא לעשות כן, כאמור בתקנה 152 הקובעת כלהלן:

פסיקת הוצאות

152. בתום הדיון יפסוק בית המשפט הוצאות סבירות והוגנות, זולת אם מצא שקיימים טעמים מיוחדים שלא לחייב בהוצאות כאמור.

10. משהארכנו בדברים על אודות החשש להתנהלות מניפולטיבית של התובע, נבהיר את המובן מאליו. לא כל בקשה להפסקת תובענה היא בגדר "החשוד המיידית". הפסקת תובענה יכולה לבוא מתוך שיקולים מעשיים ולגיטימיים, כגון הפסקת תובענה לפיצויים בגין נזקי גוף שנגרמו לקטין, על מנת להמתין מספר שנים עד שהנזק יתגבש.

11. האם רשאי בית המשפט לקבוע תנאים להפסקת התובענה מיוזמתו, גם אם הנתבע לא ביקש זאת?

בתחילת הדרך הפסיקה השיבה על כך בחיוב (עניין חשולי הכרמל; ע"א 746/88 בזוגלו נ' אוחנה, פ"ד מה(3) 690, 694 (1991); רע"א 3876/09 ח'שיבון נ' ח'שיבון, פסקה ח (25.8.2009)). ברם, בפסיקה מאוחרת נקבע כי מדובר בזכות של ההגנה, ובלא בקשה מצד הנתבע קודם לכן, בית המשפט לא יורה כך מיוזמתו (רע"א 4921/09 הכשרת היישוב חברה לביטוח בע"מ נ' רשיד (21.9.2009); רע"א 3771/12 המאגר הישראלי לביטוחי רכב ("הפול") נ' קבודי (8.7.2012)).

המלומד יששכר רוזן-צבי עמד בספרו הרפורמה בסדר הדין האזרחי-מורה נבוכים 255-257 (2021) על הפסיקה המוקדמת והמאוחרת בנושא זה, כנזכר לעיל, ולדעתו, יש לאמץ את הפסיקה המוקדמת. ההנמקה העיקרית שהמחבר נותן בתמיכה לגישה זו, היא החשש שיש בפסיקה המאוחרת כדי לפגוע בנתבעים חלשים שאינם יודעים להגן על זכויותיהם כראוי. בנוסף, מצביע המחבר על עקרונות היסוד בתקנות החדשות.

אכן, המערערת שלפנינו אינה צד חלש. ברם, לאור עקרונות היסוד של התקנות החדשות אשר מוסרות לשופט את רסן ניהול המשפט, ולאור השיקול של האינטרס הציבורי, דומה כי הגישה הראויה היא זו שנקבעה בפסיקה המוקדמת. לדידי, רשאי בית המשפט להתנות מיוזמתו את הפסקת התובענה בתנאים, גם ללא בקשה מטעם הנתבע. אין לנו אלא לחזור לעקרונות היסוד, שהם עמוד האש שהולך לפני התקנות החדשות, בבחינת המפתח וה"צפנת פענח" לכל שאלה וסוגיה הנוגעת לתקנות החדשות – תקנה 3(א) הקובעת כי "בית המשפט אחראי על ניהול ההליך השיפוטי [...] לשם כך עליו ליזום, אם נדרש, ולהחליט כל החלטה לפי תקנות אלה במטרה לקדם את התנהלותו של הליך ראוי והוגן".

12. ומהתם להכא.

לצורך הדיון אני נכון להניח לזכות המשיבה, כטענתה בקדם הערעור, כי בקשתה להפסקת התובענה נובעת מנימוקים לגיטימיים, שאיני רואה להידרש להם. ברם, החשוב לענייננו הוא שההליך התקדם, הוגשו כבר תצהירי עדות ראשית והמערערת רכשה יתרון דיוני של ממש לנוכח חוות דעתו של המומחה המוסכם מטעם בית המשפט. די בכך ובאינטרס הציבור למנוע בזבוז משאבי משפט, כדי להתנות את חידוש התובענה בתנאי לפיו כל תובענה חדשה שתוגש, תמשיך מהשלב שבו הופסקה. כאמור, המשיבה הסכימה לתנאי זה.

13. אשר לנושא ההוצאות.

בית משפט קמא פירט את הסיבות שבגינן מצא שלא לפסוק הוצאות. הלכה עמנו כי אין דרכה של ערכאת הערעור להתערב בנושא ההוצאות ו"בתי משפט שלערעור מתייחסים במורת רוח לערעורים העוסקים אך ורק בסוגית ההוצאות שהשיתה הערכאה הדיונית" (ע"א 9535/04 סיעת "ביאליק 10" נ' סיעת "יש עתיד לביאליק" (16.6.2005)). עמדתי על כך לאחרונה בפסק דיני בע"א 7627/20 אייזלר החברה לניהול בע"מ נ' תפן מדיקל בע"מ (24.2.2022), ועל כן לא אאריך והקורא מופנה לדברים שם.

מכל מקום, והמשיבה הסכימה לכך, הגשת תובענה חדשה תחייב את המשיבה בתשלום הוצאות בסך 15,000 ₪, וזאת כמובן מבלי לפגוע בשיקול דעתו של בית המשפט שידון בתביעה החדשה, ככל שתוגש, להתחשב בפסיקת ההוצאות בהליכים נשוא התביעה שהופסקה.

14. סוף דבר שהערעור מתקבל חלקית, בהתאם להסכמת המשיבה, כך שככל שתוגש תובענה חדשה, תנאי להגשתה יהיה תשלום הוצאות בסך 15,000 ₪ וההליך יימשך מאותו השלב שבו הופסקה התובענה נשוא ערעור זה, לרבות כל הראיות שהוגשו. משהסכימה המשיבה לתנאים אלה בישיבת קדם הערעור, לא ייעשה צו להוצאות.

ניתן היום, ט"ו באדר ב' התשפ"ב (20.3.2022).

ש ו פ ט

ש ו פ ט

ש ו פ ט